

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelningen för utbildningsvetenskap

Barn, litteratur och inflytande

En intervjustudie om barns inflytande över barnlitteraturen i
förskolans utbildning

Lisa Kaill

2020

Examensarbete, Grundnivå (yrkesexamen), 15 hp
Pedagogik
Förskolläroprogrammet

Handledare: Ingegerd Gunvik-Grönbladh
Examinator: Daniel Pettersson

Sammanfattning

Barnlitteratur är en viktig del av förskolans utbildning och utgör ofta grunden för undervisningsaktiviteter och temaarbeten. Böcker och berättelser är också viktiga för barns egen lek och egna aktiviteter. Av förskolans läroplan framgår att barnen ska ha ett reellt inflytande över sin utbildning. Det är därför intressant att undersöka vilka möjligheter förskolans barn har att påverka den litteratur som används i förskolans undervisning. Syftet med den här studien är att undersöka vilken möjlighet till inflytande barn har över barnlitteraturen i förskolans undervisning.

Studien har genomförts genom intervjuer med sex stycken förskollärare från tre olika förskolor. Intervjumaterialet har organiserats och tematiserats utifrån en kulturanalytisk utgångspunkt. Resultatet visar att barns möjlighet till inflytande över barnlitteraturen i förskolans undervisning är litet och att det begränsas av faktorer som ojämlika maktförhållanden mellan barn och förskollärare, av förskollärarnas uppfattning av utbildningsuppdraget och av rådande kulturella normer.

Nyckelord: Barnlitteratur, inflytande, kultur, makt

Innehåll

Inledning.....	4
Syfte och frågeställningar.....	4
Disposition	5
Bakgrund	6
Centrala begrepp inom problemområdet.....	6
Kultur	6
Barnkultur och barns kultur.....	7
Kulturellt kapital och litterär kanon	7
Makt	8
Makt och kultur i ett ömsesidigt beroendeförhållande.....	8
Inflytande	8
Tidigare forskning	9
Barnlitteraturens roll i förskolan	9
Förskollärares användande av barnlitteratur	10
Barns användande av barnlitteratur.....	11
Barns inflytande över litteraturen.....	12
Sammanfattning av tidigare forskning	12
Teoretisk utgångspunkt, kulturanalys	13
Metod	15
Datainsamlingsmetod och urval	15
Genomförande.....	15
Bearbetning och analys av data.....	16
Tillförlitlighet och trovärdighet.....	17
Etiska överväganden	17

Resultat och analys.....	19
Faktorer som är viktiga vid val av litteratur för undervisning	19
Förskolläraren som förmedlare av kulturella värderingar	20
Barn, litteratur och inflytande	20
Sammanfattning resultat och analys.....	22
Diskussion	23
Barns rätt till inflytande.....	23
Begränsningar i barns inflytande.....	23
Makt som begränsande faktor	23
Förskolans litterära kanon som begränsande faktor	24
Kulturellt kapital som begränsande faktor	24
Barnkultur och barns kultur.....	24
Metodreflektion	25
Sammanfattning och slutsats	26
Referenser.....	27
Bilaga 1. Missivbrev	29
Medgivande inför studie.....	29
Bilaga 2. Intervjuguide	30

Inledning

Av förskolans läroplan framgår att barnen ska ha ett reellt inflytande över sin utbildning (Skolverket, 2018). Ett reellt inflytande innebär att barns åsikter och insikter får faktiska konsekvenser för hur utbildningen i förskolan bedrivs (Roos, 2014). Den här studien kommer att handla om vilka möjligheter barn har till inflytande över den barnlitteratur som används i förskolans undervisning.

Att undersöka barns inflytande över barnlitteraturen i förskolan är intressant ut flera aspekter. Att litteraturen direkt påverkar barns vardag och utbildning genom att den ofta utgör grunden för undervisningsaktiviteter och temaarbeten i förskolan (Kåreland 2009) är en av dem. Böcker och berättelser är också viktiga för barns egen lek och egna aktiviteter (Simonsson 2004). Bilden av barns inflytande över barnlitteraturen i förskolan kan kanske också säga oss någonting om barns inflytande i utbildningen i övrigt.

Kring barnlitteratur, liksom kring all litteratur, finns starka värderingar som kan vara svåra att ifrågasätta. Barnlitteraturen kan anses ha ett högre eller lägre värde för barnen utifrån faktorer som vem som författat eller illustrerat en viss bok, vilka teman en berättelse har eller vilken form litteraturen presenteras i. Det är sällan barnen själva som avgör vilket värde ett barnlitterärt verk har. Litterära kulturella värden bestäms utifrån bedömningar gjorda av de grupper som har störst inflytande i samhället, och dit hör inte barnen (Fornäs, 2012).

Samtidigt tillhör kunskaper kring olika typer av böcker och berättelser en slags grundläggande kulturell bildning som kan utgöra en fördel för barnen att bära med sig vidare i utbildningen och också vidare i livet. För förskollärarna är förmedlandet av denna grundläggande kulturella bildning en viktig del av utbildningsuppdraget (Simonsson, 2004).

Att den barnlitteratur som används i förskolans utbildning behöver fylla så många olika syften påverkar förstås barnens möjlighet till inflytande. Det är därför intressant att undersöka hur förskollärare tänker kring barnlitteratur, hur de väljer vilken litteratur de arbetar med och vilka möjligheter barnen har att göra sina röster hörda vad gäller valet av den litteratur som används.

Syfte och frågeställningar

Barnlitteratur, liksom all estetisk kultur, kan betraktas såsom mer eller mindre värdefull ur ett bildningsperspektiv. Förskolan som kulturförmedlande institution förhåller sig till detta då

barnlitteratur introduceras till barnen. Vilken litteratur som presenteras för barnen är beroende av förskollärarnas uppfattning av och arbete med barnlitteratur. Det är också beroende av yttre faktorer som vilka resurser förskolan har att använda i sitt litterära arbete. Utrymmet för barns inflytande påverkas av dessa faktorer. Syftet med det här arbetet blir därför att undersöka vilken möjlighet till inflytande barn har över barnlitteraturen i förskolans undervisning.

- Vilka faktorer spelar in när förskollärare väljer litteratur för undervisning?
- Förhåller sig förskollärare till en litterär kanon i sitt val av litteratur för undervisning?
- I vilken utsträckning kan barn påverka valet av barnlitteratur vid planerade litterära undervisningssituationer i förskolan?

Disposition

Den här studien har till syfte att undersöka barns möjlighet till inflytande över barnlitteraturen i förskolans undervisning. I arbetet presenteras först en kort bakgrund till det valda ämnet, dels utifrån centrala begrepp relevanta för problemområdet och dels utifrån tidigare forskning. I bakgrundsavsnittet redogörs sedan för studiens teoretiska och metodologiska utgångspunkt vilken är kulturanalys med koncepten tema, organisering och perspektivering relevanta för genomförandet av min studie.

I det efterföljande metodavsnittet redogörs i detalj för den undersökning som ligger till grund för arbetet. I metodavsnittet diskuteras också arbetets tillförlitlighet och trovärdighet samt de etiska överväganden som gjorts. Därpå följer en presentation av undersökningens resultat. Resultatet presenteras tillsammans med en analys utifrån den forskning som tidigare redogjorts för. I det avslutande diskussionsavsnittet diskuteras resultat och analys utifrån de begrepp som definierades specifikt till min studie. I diskussionsavsnittet förekommer också viss återkoppling till teoriingångar som inledningsvis presenterades som relevanta för problemområdet. En kort reflektion över metodval görs också.

Bakgrund

Förskolan beskrivs ibland som kulturellt konservativ (Kåreland 2009; Simonsson 2004), och förskolans barnlitterära arbete såsom baserat på en litterär kanon (Asplund Carlsson 1993; Simonsson 2004). Att i det litterära arbetet utgå ifrån en litterär kanon begränsar barnens möjlighet till inflytande över den litteratur som används men ger också en mer likvärdig litterär utbildning i förskolan. För att kunna gå närmare in på detta inleds studien med en redogörelse för hur centrala begrepp inom problemområdet används och definieras.

Centrala begrepp inom problemområdet

Kultur

För den här studien blir begreppet kultur och dess definitioner centralt. Kultur kan enligt Fornäs (2012) definieras på fyra olika sätt: som ontologisk, antropologisk, estetisk eller hermeneutisk kultur. Det ontologiska kulturbegreppet definierar kultur som motsatsen till natur. Allt som är skapat av människan ingår alltså i det här begreppet. Antropologisk kultur innebär kultur som levnadssätt och innefattar allt det som skiljer en grupp av människor från en annan. Det antropologiska kulturbegreppet fokuserar på gemensamma värden och ritualer och betydelsen av exempelvis etnicitet, religiositet och sociala konstruktioner (Fornäs, 2012)

Det estetiska kulturbegreppet såsom det definieras av Fornäs (2012) blir viktigt för den här studien då det innefattar kultur som konst vilket innebär att det är här litteratur tillsammans med teater, konst, film, musik och andra konstarter hör hemma. Fornäs menar att alla mänskliga aktiviteter som rör estetisk utformning räknas till den estetiska kulturen i begreppets bredare innebörd. Det estetiska kulturbegreppet särskiljer det estetiska från annan samhällsrelig verksamhet och ställer det estetiska vid sidan av det nyttobetonade. Kulturlivet ses som någonting skilt ifrån arbetets, industrins och teknikens sfär. Någonting som kompletterar men också kritiskt granskar och beskriver dem. I det estetiska kulturbegreppet finns en strid mellan högt och lågt och det har upprättats hierarkier mellan god, eller fin, kultur och sådan som anses enklare eller sämre. Kriterierna för dessa värderingar skiftar över tid eftersom de utgår ifrån smakmässiga distinktioner hos samhällsgrupper med stort inflytande. Smakhierarkierna har klara etniska, genus- och klassmässiga dimensioner i det att det är de främmande kulturernas, kvinnornas och arbetarklassens smakpreferenser som betraktas som enklare och mer primitiva än de bildade och besuttna vita medelklassmäns.

Smakhierarkierna lyfts in i utbildningsinstitutioner såsom förskolan där de kommer att uppfattas som en sorts eviga sanningar (Fornäs, 2012).

Det hermeneutiska kulturbegreppet, såsom Fornäs (2012) beskriver det, är också viktigt för det här problemområdet då det innefattar de aspekter av samhället och livet som har med mening, tolkning och kommunikation att göra och bildar en röd tråd mellan de tre andra begreppen. Det är inom ramen för det hermeneutiska kulturbegreppet som normer, värderingar, kulturella hierarkier och sociala maktstrukturer formas och upprätthålls. Det är också här som idéer kring identitet och sociala världar hör hemma (Fornäs, 2012).

Barnkultur och barns kultur

Barnkultur används i den här studien i betydelsen kultur producerad av vuxna för barn. Hit hör förstas barnlitteraturen men också bilder, musik, film, teater, spel och andra kulturprodukter vilka producerats med barn som målgrupp. Barnkultur kan vara normativ eller marknadsanpassad. Normativ barnkultur innebär barnkultur som är producerad med en tanke om kvalitet och med ett innehåll som kan vara utbildande eller ha ett artistiskt egenvärde, medan marknadsanpassad barnkultur produceras utifrån vad marknaden efterfrågar (Mouritsen, 2002).

Barns kultur är den kultur barn själva producerar. Begreppet barns kultur kan förstås utifrån det estetiska kulturbegreppet och då innefatta barns berättelser, bilder, sånger och så vidare. Det kan också förstås utifrån det hermeneutiska kulturbegreppet och då innefatta barns lek, normbildning och andra gemensamma processer (Hällström, 2013; Fornäs, 2012).

Kulturellt kapital och litterär kanon

Inom problemområdet återfinns begreppet kulturellt kapital framförallt då förekomsten av en litterär kanon i förskolan behandlas. En litterär kanon innebär i det här sammanhanget en specifik barnkultur som praktiseras på förskolorna och som innebär en begränsning av det litterära utbudet till en viss uppsättning titlar och författarskap (Asplund Carlsson, 1993; Simonsson, 2004; Kåreland, 2009). Begreppet kulturellt kapital är konstruerat av Bourdieu (1986) och beskriver kulturella attribut och kunskaper som tillgångar. Viktigt för förståelsen av begreppet är att det bara är efterfrågade tillgångar som kan betraktas som kapital (Broady, 1998). Detta innebär att det kulturella kapitalet kommer att bestå i vad som genom Fornäs ovan beskrivs som god, eller fin, kultur. Det vill säga den typen av kunskaper och attribut som föredras av de samhällsgrupper som har störst inflytande (Fornäs, 2012).

Makt

Makt som begrepp är komplext och används inom problemområdet i relation till flera företeelser. Det handlar om att maktrelationen mellan förskollärare, barn och litteratur sätts i fokus men också om makt och positionering mellan barn. Inom problemområdet används maktbegreppet utifrån Foucaults (1993) definition av makt som en diskursiv produkt människor emellan. Foucaults definition innebär att makten inte tillhör någon utan skapas i socialt samspel mellan människor. Det innebär också att makt och maktbalanser inte är konsekventa.

Makt och kultur i ett ömsesidigt beroendeförhållande

Utifrån Bourdieu (1986) kan positioner i sociala makthierarkier sägas vara beroende av tillgång till kulturellt kapital på ett sådant vis att ett högt kulturellt kapital ger en hög position i makthierarkin. Det vill säga att den som har goda kunskaper kring den typ av kultur som värderas högt i ett visst socialt sammanhang, kommer att utifrån dessa kunskaper själv också att värderas högt och därmed få ett stort inflytande i det sociala sammanhanget. Det här gäller förstås också i förskolan vilket innebär att den som har goda kunskaper kring kultur som värderas högt i förskolan kommer att få en hög position i dess sociala makthierarki och därmed vara en person med inflytande över det kulturella utbudet i förskolans utbildning.

Fornäs (2012) beskriver hur kultur värderas utifrån smakdistinktioner på ett sådant sätt att de som har mest inflytande, det vill säga de som har de högsta positionerna i den sociala makthierarkin avgör viken kultur som är god, eller fin, och vilken kultur som är dålig, eller ful. I förskolan innebär detta att de som har störst möjlighet att påverka förskolans kulturella utbud är de som har höga positioner i förskolans sociala makthierarki, det vill säga de personer som har de största kunskaperna kring förskolans rådande kulturella preferenser. Detta innebär att förändring i utbildningens kulturella innehåll kommer att bli långsam. Det innebär också att barns möjlighet att påverka utbildningens kulturella och därmed också litterära innehåll försvåras då barn inte kommer att inneha det kulturella kapital som krävs för att de ska kunna positionera sig för makt.

Inflytande

Av förskolans läroplan framgår att förskolläraren ska ansvara för att varje barn får ett reellt inflytande över arbetssätt och innehåll (Skolverket 2018). Bae (2009) menar att inflytande i förskolan ofta begränsas till att innefatta val mellan förutbestämda ting. Inflytande i förskolan är svårt och barns möjlighet till reellt inflytande är beroende, inte bara av ett aktivt arbete för möjliggörande, utan också att förskolläraren kan förhålla sig medvetet till sin maktposition (Arnér, 2009).

I den här studien skulle Baes (2009) syn på barns möjlighet till inflytande kunna ses såsom begränsat till att gälla val mellan förutbestämda ting, aktuellt i förhållande till barns till inflytande över litteraturen i förskolan.

Tidigare forskning

I den litteratursökning som gjordes för att sammanställa tidigare forskning användes sökportalen Discovery vilket möjliggjorde sökning i flera databaser samtidigt. Söktermerna ”preschool”, ”preschool teacher”, ”children's literature”, ”cultural capital”, och ”children's literature” användes i olika kombinationer och har också kompeterats med termer som ”kindergarten”, ”nursery school”, ” children's literature och så vidare.

Därutöver har sökningar gjorts i det digitala vetenskapliga arkivet, DIVA, med svenska söktermer. Dessutom har litteratur sökts i referenslistor i det material som funnits samt i referenslistor på studentarbeten med liknande undersökningsområde.

Slutligen har det material som bäst passat arbetes syfte valts ut, tillsammans med material som på ett bra sätt kunna beskriva begrepp, fenomen eller orsakssamband relevanta för syftet.

Nedan följer en beskrivning av arbetets undersökningsområde utifrån tidigare forskning.

Barnlitteraturens roll i förskolan

Barnlitteraturens roll i förskolan kan till del anses vara att fungera som ett pedagogiskt verktyg för förskollärare att använda för omsorg och undervisning. Genom användandet av litteratur i undervisning anses barnen utveckla så väl språkliga som emotionella, intellektuella och estetiska förmågor. Barnlitteraturen i förskolan kan också ses som en del av det kulturarv som förskolan enligt läroplanen har till uppdrag att utveckla och förmedla. Den senare funktionen kan motiveras dels utifrån barnlitteraturens värde som estetisk produkt och dels utifrån barnlitteraturen som förmedlare av kulturella värden. En tredje aspekt av litteraturens roll i förskolan är se läsningen som en social aktivitet där relationer byggs och utvecklas (Simonsson 2004).

I texter som behandlar barnlitteratur i förskolan talas ibland om en litterär kanon, en specifik barnkultur som praktiseras på förskolorna (Simonsson 2004; Kåreland 2009). Begreppet härrör från en undersökning av Asplund Carlsson (1993) där hon visar att förskolornas litterära

bestånd innehåller en begränsad uppsättning av författarskap och titlar och att detta bestånd är relativt oföränderligt över tid.

Simonsson (2004) beskriver också en ambition hos förskollärare att verka socialt och kulturellt utjämnande genom att kompensera de barn som inte får så mycket kultur med sig hemifrån. Hon menar att man, utifrån Bourdieus begreppsvärld, skulle kunna betrakta förskolan som en utbildningsinstitution vilken förmedlar ett slags kulturellt kapital i form av en viss mängd böcker och titlar och att den dessutom förmedlar kunskaper kring hur dessa används. De kvalitéer barnen därigenom förvärvar lägger sedan grunden till en framtida skolframgång. Utifrån detta perspektiv blir en litterär kanon ett ideal och ett rättesnöre att sträva efter.

Förskollärares användande av barnlitteratur

Förskollärare använder barnlitteratur som ett redskap för undervisning och socialisering, men också för omsorg. Genom undervisning utifrån barnlitteratur utvecklas barnens kompetenser inom områden som litteracitet, begreppsbildning och kommunikation (Damber, 2015; Simonsson, 2004). Genom tillgång till böcker och genom att delta i högläsning lär sig barnen i viss mån att bli läsare i det att de lär sig att rent praktiskt hantera böcker och förstå funktionerna av text och bild. Litteraturen på förskolan är ofta särskilt utvald för att också fungera som exempel på god kultur och förskollärare tar gärna rollen som professionell introduktör av barnböckerna i syfte att erbjuda barnen kulturell bildning (Simonsson, 2004). De textbaserade erfarenheter barnen själva bär med sig utifrån populärkultur, digitala media och hemmiljö lyfts dock sällan in i undervisningen utan begränsas eller negligeras då de inte tillhör den form av kulturella bildning som premieras i utbildningssystemen (Schmidt, 2013). Istället finns hos förskollärarna en ambition verka socialt och kulturellt utjämnande och ge barnen en grundläggande kulturell bildning (Simonsson, 2004).

Barnlitteratur används också för omsorg. I förskolan är det vanligt att läsning sker i syfte att skapa stunder av lugn och vila för barnen. Många förskolor har så kallad läsvila vilken ofta äger rum efter lunch. Läsning vid vila skiljer sig från läsning i utbildningssyfte i det att den inte syftar till, och inte heller ger, något egentligt lärande. Förskolläraren förbereder inte läsningen och följer heller inte upp den, och böckerna ingår sällan i något temaarbete eller liknande. Läsvidan är inte kopplad till förskolans undervisning utan kan ses som en separat aktivitet vilken syftar till att ge barnen en stund av vila och som också övar dem i att vara stilla (Damber, 2015).

När förskollärare väljer litteratur att använda i undervisning är såväl inre som yttre kvalitéer viktiga. Hållbarhet och hanterbarhet är tillsammans med ett estetiskt tilltalande och informativt

omslag egenskaper som inverkar på val av bok, liksom språket som ska vara korrekt och lätt att förstå. Meningarna får gärna vara korta men också innehålla ord och begrepp som kan tänkas berika barnens språk. Bokens karaktärer ska vara intressanta för barn och ha ett föredömligt beteende. Berättelserna ska också intressera barnen och bör helst inte vara för långa. Förskollärare tenderar att i första hand välja böcker där de antingen känner igen författare, illustratör eller själva berättelsen sedan tidigare (Bartan, 2018).

Barns användande av barnlitteratur

Barn blir tidigt bokanvändare och de förstår att använda böcker och litteratur på olika sätt i olika kontexter. Barn läser gärna böcker för nöje, enskilt eller tillsammans. Böcker kan också av barn, precis som av förskollärare, användas för att skapa stunder av vila. Barn hittar ro och avslappning under lässtunder tillsammans med förskollärare, men kan också skapa egna lässtunder tillsammans med andra barn i samma syfte (Simonsson, 2004).

Litteraturens berättelser och bilder kan fungera som avskiljare från den stora gruppen, eller ingång till egna mindre världar om man så vill. Genom böckerna kan lekvärldar skapas med plats för de införstådda, men också ännu mindre rum i form av enskilda läsbulbor blir möjliga för den som söker enskildhet (Simonsson, 2004).

Böcker används också som ingång till lek och samtal mellan barn, och då är bilderna mycket viktiga. Barnen använder bokens bilder för att ta idéer till både samtal och lek. Litteraturen och de litterära figurerna kan också ligga till grund för barnen då de positionerar sig i gruppen. Genom att välja ut en viss karaktär till lek väljs också en maktposition och en kontext att utforska och skapa mening utifrån. Barn kan avstamp i litteraturen även då de positionerar sig utanför lek genom att använda litterära bilder som identitetsskapande verktyg. Exempel på detta är bilder från barnlitteratur som förekommer på kläder eller väskor och användandet av gosedjur eller figurer i form av litterära figurer (Simonsson, 2004; Sparrman, 2002).

Barn kan använda litteraturen som ingång till världar som de själva har kontroll över för att skapa en form av handlingsutrymme. De kan använda litteraturens karaktärer, bilder och berättelser för att positionera sig i och utanför lek. Genom att utnyttja de premisser som gäller i en viss litterär värld kan de också kringgå regler som finns uppsatta i exempelvis förskolan och på så vis skapa handlingsutrymme. Ett exempel på detta kan vara våld som ju inte tillåts i förskolan, men som kan vara både naturligt och nödvändigt i en viss litterär värld (Simonsson, 2004).

Barns inflytande över litteraturen

Vid högläsning i förskolan, speciellt i samband med vila, är det ofta barn som väljer vad som ska läsas (Damber, 2015). Men det urval utifrån vilket de kan välja bestäms av vuxna. Förskollärare kan aktivt eller passivt påverka det bestånd av böcker som finns tillgängliga för barnen i förskolan, men också de begränsas av yttre faktorer som ekonomi och tid. De påverkas dessutom av existerande normer kring vad barn bör läsa. Normer som har sitt ursprung i den rådande barnbokssynen snarare än i själva förskolan (Simonsson, 2004). Barnens egna litterära preferenser tillhör inte den form av kulturella bildning som eftersträvas och ges därför sällan utrymme i förskolan (Schmidt, 2013).

Barns tillgång till litteratur skiljer sig mellan olika förskolor. Ofta har barn tillgång till ett större eller mindre urval av böcker, men det finns också exempel på förskolor och förskoleavdelningar där böcker saknas eller placeras utom räckhåll för barnen. Detta motiveras ibland med att barnen inte kan hantera böckerna och att det därför finns risk att de förstörs. Förskollärare kan också vara mer eller mindre aktiva i sitt arbete med barnlitteratur. Att besöka bibliotek eller bokbuss regelbundet kan vara ett sätt att berika förskolans bestånd (Damber, 2015).

Förskolans barn är beroende av vuxna för tillgång till litteratur och kan i mycket liten grad påverka vilka böcker som ska finnas representerade på förskolan. De kan dock värja sig mot böcker de inte vill ta del av genom att låta bli att välja dem eller använda olika strategier för att försvåra eller förhindra högläsning av dem (Simonsson, 2004).

Sammanfattning av tidigare forskning

Barnlitteraturens roll i förskolan är i första hand att vara ett pedagogiskt verktyg för förskollärare att använda för omsorg och undervisning. Barnlitteratur används av förskollärare för att utveckla språkliga, emotionella, intellektuella och estetiska förmågor hos barnen. Den används också för att föra kulturarvet vidare och förse barnen med specifik kulturell bildning vilket ska lägga grunden till framtida skolframgång. Förskollärare tar gärna rollen som professionell introduktör av litteratur och strävar efter att verka socialt och kulturellt utjämnande genom att förse barnen med grundläggande kulturell bildning. Även om barn ges möjlighet att välja vilken bok som ska läsas vid exempelvis läsvila, har de inte samma möjligheter att påverka utbudet som förskolläraren har.

Barn läser gärna böcker för nöje, både enskilt och tillsammans. Böckernas bilder och berättelser kan användas av barn för att skapa vila eller som ingång i lek och andra former av socialt

samspel. De kan användas som identitetsskapare och för positionering i och utanför lek. Barn kan också använda litterära världar eller bilder för att skapa handlingsutrymme

Teoretisk utgångspunkt, kulturanalys

Den här studien syftar till att undersöka vilken möjlighet till inflytande barn har över barnlitteraturen i förskolans undervisning. Det innebär att frågor kring maktförhållanden och smakpreferenser behöver formuleras och undersökas. Under rubriken ”Centrala begrepp inom problemområdet” har jag försökt skapa en överblick över problemområdets komplexitet och jag återkommer till dessa begrepp i min avslutande diskussion, men för analysen behöver mer specifika frågor formuleras. För att göra detta har jag valt att använda mig av kulturanalys som teoretisk och metodologisk utgångspunkt.

Kulturanalys ger möjlighet att lyfta fram de värderingar, erfarenheter och hierarkier som råder inom en viss grupp och syna dem (Ehn & Löfgren, 2001). Metoden passar väl för den här studien då barnlitteraturen, som en del av den estetiska kulturen, har starka kopplingar till rådande hierarkier och värderingar. För att skapa ordning och finna mönster i materialet har en tematisering gjorts (Ehn & Löfgren, 2001.) Materialet har tematiserats utifrån barnlitteraturens roll och användning i förskolan och resulterat i fyra övergripande teman: *barnlitteraturens roll i förskolan, förskollärarnas användande av barnlitteratur, barns användande av barnlitteratur och barns möjlighet till inflytande över barnlitteratur*

Av förskolans läroplan framgår att den estetiska kulturen är en viktig del av utbildningen och att den kan betraktas både som metod och innehåll. Litteratur och berättelser ska användas både för lärande och för sitt kulturella egenvärde (Skolverket, 2018). Barnlitteraturen har alltså multipla roller i förskolan, då den är både metod och innehåll, både kultur och läromedel. Det innebär att förskolans och förskollärarnas förhållande till barnlitteraturen blir komplext. För den här studien är läroplanens syn på barnlitteratur som innehåll och som kultur viktigast, i analysen ligger den till grund för två av de teman som formulerats.

Av förskolans läroplan (Skolverket, 2018) framgår också att varje barn ska ha ett reellt inflytande över sin utbildning, både vad gäller arbetssätt och innehåll, och att det är förskollärarna som ansvarar för att barnen får det inflytande som tillkommer dem. Det innebär att varje barn också ska ha ett reellt inflytande över den barnlitteratur som används i förskolan. I praktiken tycks inflytande dock svårt och begränsas ofta till att innefatta val mellan

förutbestämda ting (Bae, 2009). Barns möjlighet till reellt inflytande är beroende av att förskolläraren kan förhålla sig medvetet till sin maktposition men också till ett barnperspektiv och till barns perspektiv (Arnér, 2009). För att säkra barns inflytande över utbildningens innehåll och arbetssätt behöver förskolläraren se till barnens bästa, alltså ha ett barnperspektiv, men också synliggöra och förhålla sig till barnens perspektiv.

När det gäller barnlitteraturen i förskolan kan svårigheter kring inflytande exemplifieras i att barn har möjlighet att välja böcker för läsning, men att det utbud som erbjuds är förutbestämt och kanske också beständigt. Frågor kring hur barns inflytande ser ut i praktiken och vilka faktorer som kan begränsa möjligheten till barns inflytande ställs på olika sätt i alla de teman som formulerats, och ett försök till fokusering av dem har gjorts i ett avslutande, summerande tema.

Material från litteraturgenomgången har sorterats in och organiserats under dessa fyra teman. Att organisera materialet innebär att rangordna eller klassificera det (Ehn & Löfgren, 2001). I det här fallet är materialet klassificerat men inte rangordnat, istället har fokus legat på hur olika fenomen, såsom kulturella smakpreferenser och barnkultur, förhåller sig till varandra.

I analysen av intervjumaterialet används mönster som synliggjorts genom tematisering av litteraturgenomgången för att söka samband och belysa skillnader mellan vad tidigare forskning visar och vad de förskollärare som intervjuats har att berätta. Att använda tidigare forskning för att söka andra mönster än de som först uppenbarar sig i intervjumaterialet, eller söka andra samband i de mönster som bildas kan benämnas *perspektivering* och är ett kulturanalytiskt verktyg (Ehn & Löfgren, 2001). Perspektivering används för att för att se. Perspektiv kan tas genom riktade begrepp eller genom fokusering av vissa teman. Det kan tas genom att nyckelsymboler i materialet söks och undersöks eller genom att man växlar mellan olika tankenivåer, exempelvis mellan abstrakt och konkret eller mellan mikro och makro när materialet studeras (Ehn & Löfgren, 2001).

Metod

I det här arbetet utgör kulturanalys såväl teoretisk som metodologisk utgångspunkt. Det innebär att fokus för arbetet varit att tydliggöra värderingar kring barnlitteratur i förskolan och de konsekvenser dessa får för barns inflytande över den barnlitteratur som används i utbildningen.

Datainsamlingsmetod och urval

I syfte att undersöka vilken möjlighet till inflytande barn har över barnlitteraturen i förskolans undervisning valdes intervju som datainsamlingsmetod. Ett alternativ kunde ha varit observationsstudier men med anledning av arbetets begränsade omfattning valdes den metoden bort, då den bedömdes vara mer tids- och arbetskrävande än en intervjustudie. Studien riktades mot förskollärare då de bedömdes ha relevanta kunskaper. Den kunde också ha riktats mot barn, men då arbetet kring intervjuer med barn är betydligt omständligare än vad arbetet kring intervjuer med vuxna är valdes också detta alternativ bort. För intervjuer med barn krävs skriftligt samtycke från barnens föräldrar och det kan också vara svårt att snabbt etablera tillräcklig kontakt med och skaffa tillräckliga kunskaper om barnen för att genomföra en givande intervju (Löfdahl, 2014; Roos, 2014). För intervjuerna gjordes ett bekvämlighetsurval (Bryman, 2018), vilket i det här fallet innebar att samtliga förskollärare arbetar inom samma distrikt och alltså har samma rektor. På så vis behövdes endast en kontakt etableras inför intervjuerna. Urvalet bestod slutligen av sex förskollärare från tre geografiskt närliggande förskolor i en mellanstor svensk stad.

De intervjuer som genomfördes var semistrukturerade. I en semistrukturerad intervju finns ett antal förhållandevis specifika teman som definieras i en intervjuguide och som ska beröras, men intervjuprocessen blir flexibel och det finns stora möjligheter att följa den intervjuades tankegångar och berättelser då intervjuguidens teman inte behöver följas i en viss ordning eller på ett visst vis (Bryman, 2018). I det här arbetet innebar det att en intervjuguide bestående av fyra övergripande frågor användes vid intervjuerna och att följdfrågor och precisionsfrågor kom att variera mellan de olika intervjuerna (se bilaga 2).

Genomförande

En förfrågan om deltagande skickades tillsammans med ett missiv (se bilaga 1) till rektor för de tre förskolorna. Via rektor bokades sedan tider för intervjuer på respektive förskola. Intervjuerna genomfördes under förskollärarnas arbetstid och på deras respektive arbetsplatser. Fördelen med detta var att genomförandet inte var beroende av förskollärarnas möjlighet att

delta i intervjuerna under sin fritid. Nackdelen var att en viss tidspress uppstod vid samtliga intervjuer. Intervjuerna var relativt korta och tog mellan tio och tjugo minuter i anspråk.

Intervjuerna inleddes med en kort information om arbetets ämne och dokumenterades efter medgivande genom ljudupptagning.

Bearbetning och analys av data

Efter varje genomförd intervju gjordes anteckningar som stöd för bearbetning av materialet. Ljudmaterialet transkriberades inte i sin helhet. Istället lyssnades materialet igenom vid tre tillfällen varefter valda delar transkriberades. Att transkribera delar av en intervju är en strategi som kan användas då intervjuer innehåller passager som av någon anledning inte är användbara. Att låta bli att transkribera delar av en intervju medför en risk att information går förlorad eller att arbetsbördan ökar genom att behov uppstår av att gå tillbaka till ljudmaterialet och transkribera vid ett senare tillfälle (Bryman, 2018). Strategin valdes för att på ett effektivt sätt kunna hantera materialet inom ramen för det här arbetets omfattning. Genom att ljudmaterialet lyssnades igenom vid tre tillfällen och fanns tillgängligt under analysprocessen är bedömningen att risken för förlorad information minimerats.

Transkriberat material tillsammans med de anteckningar som gjorts i anslutning till intervjuerna sammanställdes utifrån intervjuguidens utformning. På så vis kunde forskollärarnas svar på enskilda frågor jämföras med varandra. Därefter kategoriserades materialet utifrån arbetes teman: barnlitteraturens roll i förskolan, forskollärarnas användande av barnlitteratur, barns användande av barnlitteratur och barns möjlighet till inflytande över barnlitteratur. Dessa teman känns igen från avsnittet som presenterar tidigare forskning där de formulerats som rubriker under vilka litteraturgenomgången presenteras. Genom att material från litteraturgenomgången och material från intervjuerna kategoriseras utifrån samma teman möjliggörs en jämförande analys.

Under rubriken resultat och analys ställs resultatet av analysarbetet mot de frågeställningar som ligger till grund för den här texten i ett försök att besvara dem.

För att skapa en bild av hur barns möjlighet till inflytande över barnlitteraturen i förskolans undervisning ser ut har materialet sedan perspektiverats utifrån begreppen makt, kulturellt kapital, kulturella smakhierarkier, barnkultur och barns kultur. Dessa begrepp definieras i inledningen av arbetet. Barns möjlighet till inflytande över litteratur i utbildningen diskuteras utifrån dessa perspektiv under rubriken resultatsdiskussion.

Tillförlitlighet och trovärdighet

Roos (2014) skriver att reliabilitet i kvalitativa studier beror av att en tillräcklig mängd data insamlas och struktureras med tillräcklig noggrannhet för att tillförlitlighet ska uppnås. I det här arbetet har en intervjustudie bestående av sex stycken relativt korta intervjuer tillsammans med en mindre sammanställning av tidigare forskning fått utgöra grunden för analys och diskussion. Materialet har samlats in och sammanställts med stor noggrannhet för att ge arbetet en så hög grad av tillförlitlighet som möjligt. Materialets bristande omfattning innebär dock att slutsatser dragits utifrån en begränsad mängd information vilket påverkar graden av reliabilitet så att den måste betraktas som relativt låg.

Under arbetet med att sammanställa tidigare forskning och formulering av intervjuguide har studiens syfte varit i fokus. Det är också syfte och frågeställningar som fått utgöra utgångspunkt i analysprocessen. Detta för att uppnå en så hög grad av validitet som möjligt. Validitet innebär enligt Roos (2014) att det som undersöks, eller mäts, i en studie svarar mot dess syfte. I det här arbetet har underökningen utformats så att en hög grad av validitet uppnåtts i det att arbetet svara mot sitt syfte.

Validitet kan också kan också diskuteras i termer av generaliserbarhet och benämns då extern validitet (Bryman, 2018). Det faktum att resultatet från intervjuerna överensstämmer med de resultat som framkommer i tidigare forskning i relativt hög grad indikerar en viss generaliserbarhet. Samtidigt är undersökningen inte utformad för att säkra en hög extern validitet. Det urval som gjorts är inte strategiskt utan ett bekvämlighetsurval och de intervjuer som hållits är få och förhållandevis korta.

Etiska överväganden

I alla vetenskapliga arbeten behöver etiska överväganden göras. För det här arbetet har flera sådana gjorts.

Eftersom arbetets syfte rör barn i förskolan kom det första etiska ställningstagandet att handla om huruvida barn konkret skulle involveras i processen genom exempelvis intervjuer eller observation. Såsom återgivits under rubriken datainsamlingsmetod och urval fattades beslutet att istället rikta undersökningen mot förskollärare. Av codex (Vetenskapsrådet, 2020) framgår att det är svårare att erhålla ett adekvat informerat samtycke från barn, då deras förmåga att bedöma risker och överblicka konsekvenser är begränsad eller obefintlig, och de lättare kan låta sig påverkas av andra. Samtidigt uppstår andra risker då barn exkluderas från forskning. I det

här arbetet har det inneburit att undersökningen riktats mot förskollärare varvid barn inte själva givits möjlighet att kommentera sin uppfattning av den egna möjligheten till inflytande över den barnlitteratur som används i förskolans utbildning.

Inför de intervjuer som genomförts har de förskollärare som deltagit fått ta del av arbetets syfte bakgrund. De har också informerats om hur intervjuerna kommer att gå till och hur det material som insamlats kommer att användas. Detta har gjorts för att de ska kunna ta ställning till huruvida de vill delta i undersökningen eller inte. Samtliga tillfrågade sex förskollärare har själva valt att delta. Att inhämta informerat samtycke är en etisk grundregel för forskning och ett krav för forskning som involverar människor (Vetenskapsrådet, 2020)

Av GDPR framgår att man inte ska behandla fler personuppgifter än vad som behövs för ändamålet (Vetenskapsrådet, 2020). I det här arbetet har bedömningen varit att personuppgifter inte är nödvändiga för att besvara undersökningens syfte och därför har inga sådana inhämtats eller nedtecknats. Det inspelade materialet har medvetet bearbetats och redovisats på ett sådant sett att det inte kan härledas till någon specifik person. Allt inspelat material och nedtecknat material kommer efter arbetets slutförande att raderas.

Resultat och analys

Nedan följer resultat och analys av de intervjuer som gjorts med sex förskollärare.

Faktorer som är viktiga vid val av litteratur för undervisning

Av intervjuerna framkom att förskollärarna ser en skillnad i att välja litteratur för planerade undervisningstillfällen och att välja litteratur för spontana lästunder tillsammans med barnen.

Vid spontana lästillfällen är det oftast barnen som väljer vad som ska läsas medan det vid planerade undervisningstillfällen enligt samtliga intervjuade alltid är förskolläraren som väljer litteratur. En av de intervjuade förskollärarna uttrycker det så här: *”Då är det ju nästan alltid att någon kommer med en bok och vill läsa, och då läser vi ju den. Som de valt. Men när man har ett projekt så här... någonting som man vill... som ska göras. Då väljer ju jag. För jag har en tanke.”* Att göra skillnad mellan litteratur för planerad undervisning och litteratur för läsning vid andra tillfällen känns igen från vad Damber (2015) skriver om litteratur vid läsvisa i förskolan som ju ofta valdes av barnen. Damber beskriver läsvisan såsom skild från undervisningen eftersom den varken förbereddes eller följdes upp. Citatet ovan visar en liknande tankegång och förskolläraren uttrycker här att hon vill vara den som väljer litteratur eftersom hon har en tanke med det som ska läsas. Hennes uttalande kan förstås som att hon har en planering som valet av litteratur behöver anpassas till och att de då inte finns något utrymme att ge barnen ett direkt inflytande.

Vid val av litteratur för planerad undervisning gavs barnen inget direkt inflytande, men för förskollärarna var det ändå viktigt att utgå ifrån barnens intresse. Fyra av de sex förskollärarna svarade att de i första hand utgick ifrån barnens intresse när de valde litteratur och en förskollärare berättade att hon bytt bok i sin undervisningsaktivitet då barnen inte visat intresse för hennes första val. När förskollärarna talar om barns intresse handlar det i första hand om böckernas innehåll vilket också stämmer med vad Bartan (2018) beskriver att förskollärare prioriterar, nämligen att böckernas berättelser och figurer ska vara intressanta för barn.

Bara en av förskollärarna lyfter bokens estetiska värde som ett urvalskriterie och då handlar det inte om text utan om bokens bilder och vad de tillför till berättelsen. Däremot berättar två av förskollärarna att de vid något tillfälle valt bort en bok med anledning av bristande kvalitét i texten. *” Jag tyckte själv att boken såg jättespännande ut men... jag tänker att texten kanske var lite... lite fel på något vis. Den var kanske lite tillkrånglad eller vad man ska säga. Det flöt liksom inte.”* Inte heller bokens författare nämns av förskollärarna som ett

urvalskriterie. Att förskollärarna varken för fram estetiskt värde eller någon form av erkänt författarskap som skäl att välja en viss bok kan tolkas som att det inte är i överrensstämelse med vad Simonsson (2004) skriver om en specifik barnkultur som praktiseras på förskolorna eftersom den då skulle definieras av just en viss sorts estetiska kvalitéer tillsammans med en begränsad uppsättning författarskap. Vad som framkommer i intervjuerna är i stället att barnens intresse tillsammans med den planerade undervisningens teman är det som förskollärarna uppfattar som viktigast vid val av litteratur.

Förskolläraren som förmedlare av kulturella värderingar

Förskollärarna lyfter alltså inte böckernas författare som viktiga för val av bok. Men av intervjuerna framgår att vissa titlar och bokserier väljs framför andra. *”Jag har inte tänkt att det är en speciell författare. Men det är det förstås. Samma författare till böckerna. Ja, Ja, på sätt och vis kan man väl säga så, att jag valde den här för att jag gillade författaren. Jag valde den ju för att jag har jobbat med de här böckerna förut och jag tycker de är bra.”*

Kanske ska det faktum att de förskollärare jag intervjuat lyfter fram karaktärer och bokserier och inte författare som urvalskriterier för litteraturval ses som ett tecken på de resonerar i andra termer snarare än att de förhåller sig annorlunda till litteraturen än vad förskollärarna i Simonssons undersökning gör. Flera av de karaktärer som benämns stämmer med titlar som återfinns i Simonssons (2004) avhandling.

Alla sex förskollärare är av uppfattningen att barnens kulturkonsumtion i hemmet till största del består filmer eller spel. Samtliga förskollärare säger att det är viktigt att läsa böcker i förskolan för att visa på ett alternativ till film och spel. Fyra av förskollärarna säger att de inte tror att barnen läser så mycket hemma. En av förskollärarna uttrycker: *”Jag tänker att barnen tränas i att läsa och att det är bra. Det är bra till så mycket. Det är inte säkert att mamma och pappa läser så mycket hemma nu för tiden. Så. Då blir det ännu viktigare att vi gör det här. För de behöver ju det sen. När de ska gå i skolan. Det blir mycket lättare för dem om de är vana att läsa.”* Citatet visar på en uppfattning om förskolans och förskollärarens roll som stämmer väl med den roll Schmidt beskriver i sin undersökning, nämligen den som förmedlare av en viss form av kulturell bildning i syfte att lägga en grund för framtida skolframgång (Schmidt, 2013).

Barn, litteratur och inflytande

Av intervjuerna framgår att barn inte har något direkt inflytande vid val av litteratur för planerad undervisning. För fyra av de sex förskollärarna var barnens förväntade intresse dock

det allra viktigaste kriteriet vid val av bok vilket kan tolkas som att barnen har en form av indirekt inflytande. Det här ligger helt i linje med vad Bartan (2018) skriver, att förskollärare väljer litteratur där berättelser och karaktärer intresserar barnen. I Simonssons (2004) avhandling presenteras strategier barn använder för att värja sig mot litterära upplevelser de inte är intresserade av. I intervjuerna framkom inga sådana exempel, däremot berättade en av de intervjuade förskollärarna om hur hon bytt bok för en undervisningsaktivitet efter att det blivit tydligt att den bok hon först valt inte alls intresserade barnen. *Man kan ju inte hålla på med en bok som ingen vill läsa. Det blir ju inte meningsfullt. Och när det är så tydligt... jag menar, man får ju vara lite flexibel också. I det här jobbet.* Hennes uttalande visar att barnen lyckats förmedla ett ointresse för den bok hon valt och på så vis lyckats utöva inflytande över val av litteratur för undervisningen.

Av intervjuerna framgår att förskollärarna vet vilka litterära karaktärer som intresserar barnen. Fyra av de intervjuade förskollärarna berättar att de har uppmärksammat att olika litterära karaktärer ofta finns med i barnens lekar. De ger också exempel på samtal mellan barn som handlar om olika litterära karaktärer. Andra exempel som ges vid intervjuerna är att barnen vill rita av eller färglägga vissa karaktärer, titta på bilder av karaktärerna på lärplattan eller att karaktärerna återfinns som tryck på kläder eller som gosedjur barnen tar med sig. *Ja de har ju någon Spidermantröja kanske och så leker de Spiderman då när vi är ute. Eller att de har en Elsafläta. Mycket Bamse har vi också. Bamseklänningar. Och Pippi.*

Av Schmidts avhandling (2013) framkommer att de textbaserade erfarenheter barnen själva bär med sig utifrån populärkultur, digitala media och hemmiljö sällan lyfts in i undervisningen. Det stämmer överens med vad som framkommer i intervjuerna då endast ett fåtal av de karaktärer förskollärarna berättar att de ser ett intresse för hos barnen också återfinns bland de karaktärer förskollärarna berättar att de själva gärna arbetar med i sin undervisning. Dock uppger förskollärarna att de brukar låta karaktärer barnen visar intresse för ingå i undervisningen. Fyra av de intervjuade förskollärarna säger att de använt sig av någon eller några av de karaktärer barnen visat intresse för under läsåret. Två förskollärare svarade att de inte gjort det just under detta läsår men att de normalt brukar göra det. Denna diskrepans kan kanske bero på att förskollärarna under intervjun bara haft möjlighet att benämna ett fåtal av de karaktärer de själva och barnen föredrar och att det då fallit sig så att olika karaktärer lyfts fram. Det kan också vara så att förskollärarna, i överensstämmelse med vad Schmidt (2013) skriver, begränsar eller negligerar vissa av barnens litterära preferenser då de inte tillhör den form av kulturella bildning som premieras i utbildningssystemen.

Sammanfattning resultat och analys

Den bild som förmedlas utifrån intervjuerna är att barnen i förskolan inte har något direkt inflytande över litteratur i planerade litterära undervisningssituationer. Man kan däremot tala om ett indirekt inflytande utifrån att de intervjuade förskollärarna ofta utgår ifrån vad de uppfattar som barnens intresse i val av litteratur. De erfarenheter och preferenser barnen har behöver dock tillhöra en viss form av kultur för att de ska inkluderas i förskolans utbildning. Utöver vad förskollärare uppfattar som barns intresse spelar den planerade undervisningens teman roll för val av litteratur. Förskollärare väljer också gärna litteratur utifrån specifika karaktärer och bokserier.

Diskussion

Barns rätt till inflytande

Syftet med det här arbetet är att undersöka vilken möjlighet till inflytande barn har över barnlitteraturen i förskolans undervisning. Barns inflytande över utbildningens innehåll och arbetssätt ska enligt förskolans läroplan vara reellt (Skolverket, 2018), det inbegriper också inflytande över den litteratur som används i undervisningen. Av intervjuer och tidigare forskning framgår att barn inte har något direkt inflytande över planerad undervisning, men att de har större möjlighet till inflytande vid användning av litteratur vid tillfällen som inte betraktas som undervisning (Damber, 2015; Simonsson, 2004). Bae (2009) menar att inflytande i förskolan ofta begränsas till att innefatta val mellan förutbestämda ting, vilket i det här fallet kan översättas till att barn i förskolan vid vissa tillfällen fritt har möjlighet att välja vilken bok som ska läsas, men att de har att välja mellan ett specifikt urval av böcker.

Begränsningar i barns inflytande

Barns möjlighet till inflytande över den litteratur som används i förskolan begränsas av flera faktorer, vissa av dem strukturella andra relaterar till makt och kultur. Vissa faktorer är begränsade till förskolan och kan diskuteras och hanteras i verksamheten, andra har sitt ursprung i det omgivande samhället.

Makt som begränsande faktor

Inflytande i förskolan är svårt och barns möjlighet till reellt inflytande är beroende, inte bara av ett aktivt arbete för möjliggörande, utan också av att förskolläraren kan förhålla sig medvetet till sin maktposition (Arnér, 2009). En svårighet här är att förskollärarens uppdrag är att undervisa barnen också i litteratur och kultur (Skolverket, 2018) och därför behöver hen förhålla sig och göra medvetna val kring den litteratur som används i undervisningen. I de intervjuer som gjordes för det här arbetet var det tydligt att förskollärarna ansåg att de själva behövde få välja litteratur för planerad undervisning. Det här begränsar utrymmet för barnens inflytande.

Men det skeva maktförhållandet mellan förskollärare och barn är inte den enda maktrelaterade begränsningen för barns möjlighet till inflytande över den litteratur som används i undervisningen. Fornäs (2012) beskriver hur det i det estetiska kulturbegreppet, dit litteraturen ju hör, finns en strid mellan högt och lågt och hur det har upprättats hierarkier mellan god, eller fin, kultur och sådan som anses enklare eller sämre. Han beskriver vidare hur dessa hierarkier, kallade smakhierarkier, definieras av de samhällsklasser som har det största inflytandet. Hit hör varken barn eller förskollärare då de inflytelserika klasserna enligt Fornäs består av bildade och

besuttna vita medelklassmän. Smakhierarkierna letar sig in i utbildningsinstitutionerna och blir till ett slags eviga sanningar. Detta gäller förstås även barnlitteraturen och uppfattningen om vilken typ av litteratur barn bör läsa vilket gör att utrymmet för förskollärarnas inflytande begränsas och utrymmet för barnens inflytande begränsas ännu mer.

Förskolans litterära kanon som begränsande faktor

En litterär kanon är i en specifik barnkultur som praktiseras på förskolorna och som innebär en begränsning av det litterära utbud som erbjuds i förskolan till en viss uppsättning titlar och författarskap (Asplund Carlsson, 1993). Förskolans litterära kanon är ett resultat av de smakhierarkier som råder inom den estetiska kulturen och innebär alltså en begränsning i inflytande för både barn och förskollärare. Förekomsten av en litterär kanon bekräftas av att de förskollärare som intervjuats beskriver hur de väljer litteratur utifrån vissa karaktärer och vissa bokserier. Förekomsten av en litterär kanon begränsar barnens inflytande i det att de vid de tillfällen de själva får välja litteratur kommer att företrädesvis vara hänvisade till titlar som ingår i denna kanon.

Kulturellt kapital som begränsande faktor

Begreppet kulturellt kapital beskriver kulturella attribut och kunskaper som tillgångar (Bourdieu, 1986). I detta fall är det kunskaper hämtade ur förskolans litterära kanon som utgör dessa tillgångar eftersom de inte bara betraktas som bildning utan också som förutsättningar för framtida skolframgång (Simonsson, 2004). Att förskollärare ser förmedlandet av ett visst kulturellt kapital som en del av sitt uppdrag framkommer också i de intervjuer som gjorts, även om man där talar om färdigheter snarare än innehåll. I det fall förskollärare uppfattar förmedlandet av ett visst litterärt innehåll som en del av sitt uppdrag begränsar det förstås barns möjlighet till inflytande eftersom det minskar utrymmet för barn att göra litterära val.

Barnkultur och barns kultur

Barns möjlighet till reellt inflytande över innehåll och arbetssätt är alltså att betrakta som begränsad vad gäller den barnlitteratur som används i utbildningen. Men både i den tidigare forskning som presenteras i det här arbetet och i de intervjuer som gjorts framkommer att barn hittar andra vägar att föra in den litteratur de föredrar i förskolans utbildning och att de har strategier för att värja sig mot oönskade litterära upplevelser.

Barnkultur skapas av vuxna. Men de delar av barnkulturen barnen verkligen tar till sig omvandlas ofta till barns kultur, till kultur barn själva skapar. Genom barns kultur för barnen med sig viktiga litterära upplevelser in i förskolan. Barn skapar lekvärldar och samtalar

utifrån litteratur och karaktärer (Simonsson, 2004) och av intervjuerna framgår det att dessa samtal och lekar inte begränsas till att utgå ifrån litteratur som använts i förskolan. Lika gärna kan barnen samlas kring litterära upplevelser de gjort var för sig men ändå har gemensamt. Barnen för också med sig litterära karaktärer till förskolan, i form av tryck på kläder, små figurer eller gosedjur (Sparrman, 2002). I intervjuerna berättas hur lek uppstår utifrån sådana medhavda bilder.

Metodreflektion

Användandet av kulturanalys som teoretisk och metodologisk utgångspunkt har fungerat väl för att närmare undersöka värderingar och mekanismer som på olika sätt begränsar barns möjlighet till inflytande över den barnlitteratur som används i förskolans undervisning. Den har också fungerat väl för att belysa de möjligheter barn faktiskt har, eller tar sig, för att utöva inflytande.

Det hade i det här arbetet varit intressant att låta barn själva uttala sig kring den egna möjligheten till inflytande. Det hade exempelvis kunnat göras form av en kombinerad intervju- och observationsstudie eftersom barn ofta besvarar vuxnas frågor utifrån vad de tror att vuxna vill höra och att de dessutom uttrycker sig visuellt lika mycket som verbalt (Roos, 2014). Alternativet valdes emellertid bort då det bedömdes problematiskt att inhämta ett adekvat informerat samtycke från barn samtidigt som en undersökningsprocess bestående av både observationer och intervjuer bedömdes bli för tidskrävande för ett arbete av den här omfattningen.

Arbetet kom att riktas mot förskollärare och sex intervjuer hölls. Materialet från dessa intervjuer har dokumenterats och bearbetats med stor noggrannhet och resultatet kan sägas belysa den bild av barns inflytande över barnlitteraturen i förskolans undervisning som återges i tidigare forskning. Utifrån arbetets litenhet kan det dock inte göra anspråk på någon form av generaliserbarhet eller några nya kunskaper.

Arbetet kunde, utifrån nuvarande metodval, ha fått en högre grad av reliabilitet genom att intervjuerna genomförts i ett senare skede i processen. Om större kunskaper funnits då intervjuguiden formulerats hade frågorna med all sannolikhet varit andra än de som faktiskt ställdes under intervjuerna. Syftet hade snävats in och resultatet hade varit tätare och bättre underbyggt än vad som nu är fallet.

Sammanfattning och slutsats

Barns möjlighet till inflytande över barnlitteraturen i förskolans undervisning begränsas av ojämlika maktförhållanden mellan barn och förskollärare, av förskollärarnas uppfattning av utbildningsuppdraget och av rådande kulturella normer. Det här arbetet har försökt undersöka och beskriva dessa faktorer, hur de förhåller sig till varandra och hur de påverkar och begränsar barns möjlighet till inflytande.

Förslag till fortsatta studier

Området är stort och i efterhand är det lätt att se det kloka i att rikta blicken mot en av dessa faktorer istället för att omspanna dem alla. Speciellt intressant hade varit att studera hur barn omvandlar barnkultur till barns kultur, hur de gör kulturen till sin egen och på så vis faktiskt tar makten över den fullkomligt. Ett förslag till vidare forskning skulle därför vara en studie med fokus på den process genom vilken barn uppfattar kultur skapad av vuxna. Hur de tolkar, omvandlar och gör den till sin egen.

Referenser

- Arnér, E. (2006). *Barns inflytande i förskolan: problem eller möjligheter för de vuxna?* Licentiatuppsats, Örebro Universitet.
- Asplund Carlsson, M. (1993). Från Max till Mio. *Förskolans litteratururval för barn 1-7 år. Småskrifter från Institutionen för metodik i lärarutbildningen 1993:(1)*, Göteborg: Univ.
- Bartan, M. (2018). Determination of Preschool Teachers' Preference Reasons for Children's Books Used by Them in Their Classes. *World Journal of Education*, 8 (6), 187–195.
- Broadly, D. (1998). *Kapitalbegreppet som utbildningssociologiskt verktyg*. (2., korr. utg.) Uppsala: Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi, ILU, Univ.
- Bae, B. (2009). Children's right to participate - challenge in everyday interactions. *European Early Childhood Education Research Journal*, 17 (3), 391 – 406.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. I J. Richardson (Red.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. (s.241–258). New York: Greenwood.
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (Upplaga 3). Stockholm: Liber.
- Damber, U. (2015) Read-Alouds in Preschool-A Matter of Discipline? *Journal of Early Childhood Literacy* 15(2) 256–280.
- Fornäs, J (2012). *Kultur*. Malmö: Liber.
- Foucault, M. (1993). *Diskursens ordning*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.
- Hällström, C. (2013) Barns röster om medverkan i Kamratpostens insändaravdelning. I K. Helander (Red.), *Nu vill jag prata! Barns röster i barnkulturen*. (s.81–112) Stockholm: Stockholms universitets förlag.
- Kåreland, L. (2009) Sagan och berättelsen som meningsskapare. I K. Jönsson (Red.) *Bygga broar och öppna dörrar: Att läsa, skriva och samtala om texter i förskola och skola*. (s. 61–87) Stockholm: Liber.
- Löfdahl, A. (2014) God forskningssed -regelverk och etiska förhållningssätt. I A. Löfdahl, M. Hjalmarsson & K. Franzén. (Red.), *Förskollärarens metod och vetenskapsteori* (s. 32–43). Stockholm: Liber.
- Mouritsen, F. (2002) Child culture – play culture. I F. Mouritsen & J. Qvortrup (Red.), *Childhood and children's culture* (s. 14–42). University of southern Denmark, Odense.
- Roos, C. (2014) Att berätta om små barn -att göra en minietnografisk studie. I A. Löfdahl, M. Hjalmarsson & K. Franzén. (Red.), *Förskollärarens metod och vetenskapsteori* (s. 46–56). Stockholm: Liber.
- Simonsson, M. (2004). *Bilderboken i förskolan: En utgångspunkt för samspel*. [Diss, Linköping Studies in Arts and Science: Linköpings Universitet]
- Skolverket (2018). *Läroplan för förskolan: Lpfö 18*. Stockholm: Skolverket.
- Schmidt, C. (2013). *Att bli en sån´ som läser: barns menings- och identitetsskapande genom texter*. [Diss, Örebro universitet]

Sparman, A. (2002). *Visuell kultur i barns vardagsliv: Bilder, medier och praktiker*. [Diss, Linköping Studies in Arts and Science: Linköpings Universitet]

Vetenskapsrådet. (13 november 2020). *CODEX -regler och riktlinjer för forskning*.
<http://www.codex.vr.se/>

Bilaga 1. Missivbrev

Medgivande inför studie

Under höstterminen 2020 kommer jag att genomföra en studie som är del i mitt examensarbete i pedagogik inom förskolläraprogrammet vid Högskolan i Gävle. Syftet med studien är att undersöka barns möjlighet till inflytande över barnlitteraturen i förskolans undervisning.

Det krävs ingen handledning från arbetsplatsens sida men respektive arbetsplats ska informeras om studiens syfte. Jag kommer vi att samla data genom intervjuer. Dessa beräknas ta 30–40 minuter. Under intervjun kommer ljudupptagning att förekomma för att på bästa sätt kunna analysera intervjun. Under intervjun kommer även anteckningar att göras. De data som samlas in kommer endast att användas i examensarbetet. Uppgifterna kommer att bli behandlade konfidentiellt och inte finnas tillgängliga för obehöriga. Inga namn på deltagare, förskolor eller kommuner kommer att redovisas i examensarbetet. Deltagandet i studien är frivilligt. Deltagare kan avstå från att svara på frågor eller avbryta sitt deltagande utan särskild motivering. Vi följer uppsatta regelverk enligt GDPR (fd.PUL) och etikprövning avseende examensarbeten.

Min handledare för arbetet är universitetslektor Ingegerd Gunvik-Grönbladh.

ingegerd.gunvik.gronbladh@hig.se

För mer information kring studien kontakta undertecknad:

Lisa Kaill

lisa.grondal@gmail.com

Med bästa hälsningar

Bilaga 2. Intervjuguide

1. Vilket ser du som det huvudsakliga syftet i den undervisningssituation du skapat?
2. Inför uppgiften läsa och berätta, hur valde du vilken litteratur som skulle användas?
(ex. för att passa ett pågående temaarbete, sensmoral, läroplansmål, barnens intresse, eget intresse)
3. Vilken funktion har litteratur och läsning i förskolan tycker du?
4. A) Vad vet du om din barngrupps läsvanor och intresse för litteratur? (ex. vad de läser hemma, litterära hjältar, favoritböcker, digitalt, analogt)
B) Hur har din kunskap om barnens intresse för olika karaktärer påverkat vilken litteratur ni arbetar med i barngruppen?